

*Р.В. ЛАВРОВ, кандидат економічних наук, доцент
Чернігівський державний інститут економіки і управління*

Банківські гарантії та акредитиви при обслуговуванні суб'єктів аграрної сфери

Постановка проблеми. Нині система забезпечення при обслуговуванні банками суб'єктів аграрної сфери ще недостатньо сприяє розв'язанню їх фінансових труднощів. Означені питання потребують розроблення сучасних параметрів і підходів до реалізації пошуку розмаїття варіантів докорінної реструктуризації та розвитку якісної системи банківських продуктів для агросфери в усій її складності. Формування на вітчизняних теренах нової економіки на підґрунті ринкових чинників спровокувало появу принципово нових проблем у сфері надання фінансовими установами послуг аграрним підприємствам. Під впливом посткризових процесів набувають абсолютно іншого забарвлення й дизайну такі елементи сервісу, як банківські гарантії та акредитиви. Тому поширення зазначених інструментів вимагає виважених і скоординованих дій, спрямованих на досягнення поступових якісних змін у сенсі теоретико-методологічних засад обслуговування сільськогосподарських товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукових публікацій показує, що цій актуальній проблематиці велика увага приділена в працях таких відомих учених-дослідників: Ю. Бажала, І. Берджаміна [5], Р. Бертрамса [6], Л. Бірюкової [1], В. Гейця, О. Голубовича [2], О. Гудзь, М. Куркели [9], Б. Луціва, Г. Мансурова [3], А. Мороза, М. Роува [10], П. Саблука, А. Шамраєва [4] та інших. Високо оцінюючи існуючі напрацювання, слід відзначити недостатність наукового пошуку відносно

пропозицій щодо розвитку теоретико-методологічного базису використання банківських гарантії і акредитивів при обслуговуванні суб'єктів аграрної сфери.

Мета статті – демаскування специфіки застосування банківських гарантії та акредитивів при обслуговуванні суб'єктів аграрної економіки, оцінка доцільності їх запровадження, виявлення існуючих загроз і можливостей у сучасних посткризових умовах економічного простору.

Виклад основних результатів дослідження. Нині вимоги до організації зовнішньоекономічної діяльності агропідприємств передбачають необхідність побудови ефективного механізму міжнародних розрахунків для мінімізації внутрішніх та зовнішніх ризиків, серед яких головним є ризик втрати власних коштів. Останнім часом дедалі більшого значення набувають такі форми забезпечення контрактних зобов'язань учасників зовнішньої торгівлі, як банківська гарантія й резервний акредитив. Ці інструменти користуються широкою популярністю поміж покупців і постачальників товарів (послуг), бо вирізняються доступністю, простотою та прозорістю проведення операцій, а основні ризики за ними перекладаються на банки.

По суті банківська гарантія і резервний акредитив – однакові фінансові інструменти, які використовують як додатковий засіб врегулювання взаємних зобов'язань сторін угоди. Так, банківські гарантії є традиційним банківським продуктом, який в різних формах пропонують вітчизняні та зарубіжні банки своїм клієнтам залежно від характеру зобов'язань. У свою чергу, резервні акреди-

тиви з'явилися в США, де випуск банківських гарантій законодавчо не належить до видів банківської діяльності. Введення резервних акредитивів у міжнародну торгівлю допомогло клієнтам банків у наданні додаткових гарантій виконання зобов'язань перед контрагентами. Крім того, американські банки одержали достатньо високорентабельне джерело доходів, оскільки жодних обмежень щодо застосування акредитивів у США не існує [2].

Таким чином, банківські гарантії й резервні акредитиви являють собою інструменти, які використовуються в міжнародних розрахунках для розв'язання одних і тих самих завдань. Розглянемо детальніше особливості їх реалізації при обслуговуванні суб'єктів аграрної сфери.

Банківська гарантія – це зобов'язання банку-гаранта здійснити платіж бенефіціару в разі порушення чи невиконання принципом умов контракту [1]. Порядок використання банківських гарантій регламентується законодавством країни місцезнаходження банку-гаранта й нормативними актами Міжнародної торгової палати (МТП), зокрема Уніфікованими правилами для платіжних гарантій [5]. Варто зазначити, що не всі пропонувані МТП уніфіковані правила одержали загальне визнання, деякі з них майже не застосовуються. На практиці кожний банк розробляє власну типову форму та особливий текст гарантії.

Згідно з МТП платіжна гарантія визначається як боргове зобов'язання або будь-яке інше платіжне зобов'язання, випущене банком, страховою компанією чи фізичною особою, яке в письмовому вигляді гарантує виплату грошової суми на підставі поданих документів щодо вимоги платежу [12]. Така гарантія випускається на прохання і за рахунок принципала, а також за дорученням банку, страхової компанії або іншої сторони, що діє від імені та на користь наказодавця.

При обслуговуванні суб'єктів агросфери доцільно застосовувати такі види банківських гарантій [7]:

1. Платіжна гарантія. Використовується, коли оплата товарів (послуг) покупцем здійснюється на умовах відкритого рахунку. При цьому продавець вимагає, щоб на його

користь була випущена банківська гарантія платежу. Відповідно банк бере на себе зобов'язання розрахуватися з продавцем для запобігання неплатежу або затримки платежу з боку покупця в зазначені контрактом строки.

2. Тендерна гарантія. Покупець товарів (послуг) може вимагати випуску гарантії пропозиції, яка окреслює раніше досягнуті домовленості з учасником конкурсних торгів (постачальником) щодо оформлення тендерної документації. Як правило, такі гарантії покривають 1-5% вартості контракту.

3. Гарантія виконання зобов'язань за контрактом. Іноді покупець вимагає випустити на свою користь гарантію банку постачальника, яка б забезпечувала надання послуг або відвантаження товарів продавцем згідно з умовами контракту. В протилежному випадку банк постачальника виплачує покупцю близько 10-50% від вартості контракту.

4. Гарантія повернення авансу. При перерахуванні авансового внеску покупець може вимагати від банку постачальника гарантію відшкодування сплачених коштів у випадку непостачання товарів (послуг).

5. Гарантія повернення кредиту. Цей вид гарантії слугує забезпеченням корпоративної позики. Так, якщо дочірні підприємства агрохолдингів мають потребу в позиках, то такі фінансові вливання можливі при випуску гарантій материнської компанії, що забезпечують їх повернення.

До речі, банківські гарантії поділяють на прямі й непрямі. Пряму гарантію емітує уповноважений банк-гарант безпосередньо на ім'я бенефіціара, яку без будь-яких зобов'язань може авізувати банк одержувача. Якщо бенефіціара не влаштовує потенційний банк-гарант, тоді реалізується схема з підтвердженою (непрямою) банківською гарантією. При цьому банк принципала звертається до іншого банку з проханням виписати гарантію бенефіціару, а для забезпечення своїх боргових зобов'язань банк-гарант випускає контргарантію на користь банку-контргаранта. Між іншим, непряма гарантія випускається у випадку, коли бенефіціар наполягає на гарантії конкретного банку або емісія прямих гарантій заборонена [6].

Банківські гарантії як і резервні акредитиви при обслуговуванні аграріїв використовуються для забезпечення виконання зобов'язань однією зі сторін контракту. Проте банківські гарантії можуть застосовуватися, коли відсутня проста угода з поставки товару або послуги. Необхідність випуску гарантій часто виникає при проведенні операцій з нерухомістю й організації проектного фінансування, щоб продемонструвати фінансові можливості щодо дотримання умов контракту. Особливою сферою введення цього інструменту є реалізація проектів у сільському господарстві, коли постачальникам обладнання і техніки висувається умова надання гарантії виконання зобов'язань стосовно повної відповідності товару, що поставляється, заздалегідь укладеному договору [4].

Резервний акредитив являє собою банківську гарантію, оформлену як акредитив. Тобто це безвідкличне зобов'язання банку-емітента, що надане в документарній формі (або у вигляді повідомлення) бенефіціару акредитива за дорученням клієнта (заявника акредитива), виплатити гарантійну суму в разі настання гарантійного випадку (невиконання наказодавцем акредитива своїх зобов'язань перед бенефіціаром) [10].

Резервний акредитив є ознакою довіри та служить доказом фінансової надійності й платоспроможності. З одного боку, якщо продавець і покупець уклали контракт на предмет постачання товарів (послуг), то продавець може вимагати додаткових гарантій здійснення покупцем їх оплати. Інакше кажучи, резервний акредитив захищає бенефіціара від ризику неплатежу й дає значну впевненість, що його товари або послуги буде оплачено банком, який випустив акредитив, якщо покупець не спроможний провести розрахунки. З іншого боку, коли умовами контракту передбачено авансовий платіж продавцю, то покупець має право пред'явити вимогу щодо підтвердження відвантаження товарів чи надання послуг вчасно та у повному обсязі. В протилежному випадку такий авансовий платіж необхідно повернути покупцю. Тому резервний акредитив також виступає допоміжною формою забезпечення зобов'язань продавця [3].

При роботі з акредитивами суб'єктам аграрної сфери важливо розуміти відмінність резервного акредитива від звичайного документарного акредитива. Так, використовуючи документарний акредитив, бенефіціар повинен надати в банк оригінали відвантажувальних й інших документів, які засвідчують факт відправлення законтракованих товарів. Відповідно до резервного акредитива бенефіціар виставляє вимогу платежу при невиконанні принципалом своїх зобов'язань за контрактом. Оплата за резервним акредитивом відбувається рідше порівняно з документарним, оскільки пред'явлення вимоги про платіж менш ймовірне, ніж подання відвантажувальних документів. У переважній більшості для розрахунків за товарними угодами застосовують документарний акредитив, а резервний акредитив відкривають за товарними та фінансовими операціями [8; 11].

Отже, резервний акредитив є дуже гнучким фінансовим інструментом. Інколи резервні акредитиви випускають на користь інших банків, якщо між останніми виникають позикові відносини, або неможливе використання прямого акредитива. Однак найчастіше віддають йому перевагу при розрахунках за торговельними угодами на умовах відкритого рахунку. Тобто, на ім'я продавця відкривається резервний акредитив і здійснюється оплата за поставлений товар (послугу), якщо покупець не виконує платіжних зобов'язань.

Зазвичай резервні акредитиви виконуються негайно після звернення з письмовою вимогою бенефіціара до банку щодо погашення заборгованості наказодавця. Перерахування бенефіціару вказаної суми платежу без доведення його правомірності та обґрунтованості можливе, якщо акредитив містить таку умову. Тому серед ризиків, з якими найперше стикаються банки, виділяють імовірність несумлінної поведінки бенефіціара і пред'явлення безпідставних вимог за акредитивами. Враховуючи вищевикладене та з метою уникнення непорозумінь, особливу увагу при роботі з такими інструментами доцільно приділяти регулюванню суми акредитива й термінів її виплати.

Механізм розрахунків за банківськими гарантіями та акредитивами при обслуговуванні суб'єктів аграрної сфери включає такі етапи [9]:

1) виставлення вимоги (бенефіціар представляє документи в банк, які доводять про законність вимоги платежу);

2) проведення платежу (виконуючий банк одразу перераховує кошти на рахунок бенефіціара);

3) відшкодування (наказодавець відшкодовує банку всі сплачені суми безакцептним списанням коштів із власного рахунку або реалізації застави з публічних торгів).

Висновки. Як показує світовий досвід, запровадження банківських гарантій та акредитивів є одним із динамічних сегментів ринку платіжних інструментів, який користується довірою економічних суб'єктів зовнішньої торгівлі, в т.ч. й вітчизняних агропідприємств. Сучасний фінансовий ринок характеризується високим рівнем конкуренції сервісного обслуговування. Так, банки змагаються за право випуску гарантій зі страховими компаніями, які мають велику

свободу дій із надання таких послуг. Разом із тим комерційні банки останніми роками проводять активну роботу в напрямі спрощення та гармонізації процедури розміщення гарантій і зміцнення їх конкурентних позицій на міжнародному ринку.

Пріоритетність застосування банківських гарантій полягає в тому, що бенефіціар застрахований від невиконання принципалом умов контракту й упевнений у неможливості відкликання чи зміни гарантії без попереднього узгодження. Тоді як очевидною перевагою резервних акредитивів є те, що їх випускають для забезпечення торгових і фінансових зобов'язань, а це важливо при регулюванні кредитних відносин.

Використання суб'єктами аграрного сектору таких форм гарантування розрахунків, як банківські гарантії та резервні акредитиви, безперечно, стає необхідною передумовою успішного укладення торговельних угод і набуває більших масштабів у зв'язку з надійністю й невисокою вартістю подібних інструментів.

Список використаних джерел

1. *Бирюкова Л.А.* Банковские гарантии: теория и практика / Л.А. Бирюкова. – М.: Спарк, 2004. – 160 с.
2. *Гарантии и акредитивы в современной банковской практике / под ред. А.Д. Голубовича.* – М.: Менатеп-Информ, 1994. – 158 с.
3. *Мансуров Г.З.* Международный аккредитив: доктрина, нормотворчество и правоприменительная практика / Г.З. Мансуров. – М.: Спарк, 2004. – 128 с.
4. *Шамраев А.В.* Правовое регулирование международных банковских сделок и сделок на международных финансовых рынках / А.В. Шамраев. – М.: КноРус, 2010. – 160 с.
5. *Bergamin, I.* (2002). *Payment Techniques in International Trade.* Frankfurt-Am-Main: ING-Bank. 65 p.
6. *Bertrams, R.* (2013). *Bank Guarantees in International Trade.* Paris – New York: Kluwer Law International. 648 p.
7. *Financing of International Trade.* (2007). Zurich: UBS AG. 45 p.
8. *International Standby Practices (ISP 590).* (1998). Paris – New York: International Chamber of Commerce. 76 p.
9. *Kurkela, M.* (2007). *Letters of Credit and Bank Guarantees under International Trade Law.* New York: Oxford University Press Inc. 518 p.
10. *Rowe, M.* (1987). *Guarantees, Standby Letters of Credit and Other Securities.* London: Euromoney Publications. 245 p.
11. *Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (UCP 600).* (2007). Paris: International Chamber of Commerce. 72 p.
12. *Uniform Rules for Demand Guarantees (URDG 758).* (2010). Paris: International Chamber of Commerce. 84 p.

Стаття надійшла до редакції 30.05.2014 р.

* * *